

Słownictwo mieszkańców wsi a czynniki demograficzno-socjalne (na przykładzie gwary spiskiej w Polsce)

Helena Grochola-Szczepanek

Vaško besedje ter demografski in družbeni dejavniki: poljsko narečje pokrajine Spisz

V prispevku so predstavljeni izsledki ankete, opravljene med dijaki tretjega letnika gimnazij na območju poljskega Spisza. Z raziskavo naj bi ugotovili stopnjo poznavanja in rabe narečnega in standardnega besedja. Pri razčlembi izsledkov so bili upoštevani demografski in družbeni dejavniki, ki vplivajo na besedni zaklad vaškega prebivalstva: starost, spol, medgeneracijske razlike in kraj bivanja.

Rural Vocabulary and Demographic and Social Factors: The Polish Spisz Dialect

This article presents the findings of a questionnaire administered to third-year secondary-school students in Poland's Spisz region. The survey sought to establish the level of knowledge and use of dialect and standard vocabulary. The analysis took into consideration the influence of the following demographic and social factors on language: age, gender, intergenerational differences, and various places of residence.

Wprowadzenie

Mowa mieszkańców wsi w ostatnich latach podlega dużym przeobrażeniom na wszystkich płaszczyznach, ale najbardziej widoczne są zmiany w słownictwie¹. Wpływ na zróżnicowanie leksyki mają cechy demograficzno-socjalne mieszkańców wsi, głównie różnice międzygeneracyjne². Najstarsi mieszkańcy zwykle posługują się gwarą, zarówno w sytuacji oficjalnej jak i nieoficjalnej. Nie widzą potrzeby korzystania z języka ogólnopolskiego. Młodsze pokolenia znają kod ogól-

¹ Przeobrażenia w leksyce gwarowej są przedmiotem już wielu opracowań, m.in.: Gołąb 1954, Kucala 1960, Basara 1972, Białokórska 1987, Zagórski 1991, Kaś 1994, Pelcowa 2001.

² Na aspekt pokoleniowy zwracali uwagę m.in.: Zagórski 1991, Cygan 1993, Kaś 1994, Kurek 1995, Pelcowa 2006. Zagadnieniu wewnętrznego zróżnicowania języka wsi poświęcona jest m.in. praca z cyklu „Gwary dziś”, red. J. Sierociuk (2006). Tam literatura na ten temat.

ny i posługują się nim w sytuacjach oficjalnych a gwara jest dla nich – jak pisze H. Pelcowa – „językiem domowym” (Pelcowa 2006: 140).

Wybrane poniżej obserwacje, dotyczące wpływu czynników demograficznych i socjalnych na stan słownictwa mieszkańców wsi, powstały na podstawie badania ankietowego wśród najmłodszych użytkowników gwary spiskiej – młodzieży gimnazjalnej³. Ankieta została przeprowadzona w roku szkolnym 2005/2006 wśród uczniów klas trzecich, urodzonych w 1990 roku⁴. Młodzież w tym wieku kończy okres obowiązkowego uczenia się. Wiek 15 lat uznaje się za moment ukształtowania się podstawowego systemu wartości. Zostaje także zakończony obligatoryjny system presji szkoły na rozwój mowy i słownictwa młodzieży⁵. Badaniem ankietowym objęto 4 gimnazja, do których uczęszcza młodzież z 14 spiskich miejscowości. W badaniu udział wzięło 186 uczniów: 112 dziewcząt, 74 chłopców (zob. tabela 1).

Tabela 1. Wykaz gimnazjów i liczba uczniów, którzy wzięli udział w badaniu

Gimnazjum	Białka Tatrzańska (36)	Frydman (23)	Krempachy (36)	Łąpsze Niżne (91)
Miejscowości	Czarna Góra (16) Jurgów (10) Rzepiska (10)	Falsztyn (4) Frydman (19)	Dursztyn (14) Krempachy (15) Nowa Biała (7)	Kacwin (15) Łąpszanka (5) Łąpsze Niżne (25) Łąpsze Wyżne (12) Niedzica (28) Trybsz (6)

Badanie wśród gimnazjalistów zostało przeprowadzone w celu określenia stopnia znajomości i posługiwania się leksyką gwarową oraz ogólną z uwzględnieniem parametrów demograficznych i socjalnych (wiek, płeć, pochodzenie respondentów z danej wsi, różnice międzygeneracyjne pomiędzy uczniami a ich rodzicami i dziadkami). Ankieta składała się z dwóch części. W pierwszej części ankiety badano znajomość i stopień używania wyrazów gwarowych. Uczniowie mieli za

³ Spisz to niewielki region na południu Polski (14 wsi).

⁴ Wyniki całej ankiety zostały szczegółowo omówione w dwóch artykułach, zob. Grochola-Szczepanek (2008a, 2008b). Niniejszy artykuł stanowi zmodyfikowaną i skróconą wersję tych dwóch artykułów.

⁵ Badania kompetencji uczniów 15-letnich w skali międzynarodowej prowadzone są co trzy lata przez Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD/PISA. Polscy gimnazjaliści brali udział w trzech edycjach programu: 2000, 2003, 2006. Raporty z badań można znaleźć na stronach internetowych:

http://www.ifispan.waw.pl/ifis/badania/program_pisa/

http://www.men.gov.pl/menis_pl/analizy_i_badania/pisa2000_PL_raport.pdf

http://www.men.gov.pl/oswiata/biezace/polski_raport_PISA_2006.pdf

<http://www.pisa.oecd.org>

zadanie podać informację o znaczeniu oraz używaniu form gwarowych przez nich samych oraz przez ich rodziców i dziadków. Oto przykład z I części ankiety i ewentualne rozwiązania:

CO ZNACZY	JA	MAMA/TATA	BABCIA/DZIADEK
DZIEDZINA Wieś	Nie używam słowa <i>dziedzina</i> , używam słowo <i>wieś</i>	Używają	Używają

lub

CO ZNACZY	JA	MAMA/TATA	BABCIA/DZIADEK
DZIEDZINA Nie znam	Nie używam	Nie używają	Nie używają

Do tej części ankiety wybrano 30 leksemów należących do gwarowego słownictwa dyferencyjnego (zob. tabelka 2). Wcześniejsze badania jakościowe wśród starszych generacji pozwoliły sporządzić listę leksemów występujących relatywnie często w wypowiedziach mieszkańców. Druga część ankiety prezentowała odwrotną sytuację badawczą: od wyrazu ogólnopolskiego do jego gwarowego zamiennika. Do tej części ankiety wybrano 24 wyrazy z języka ogólnego, które mają swoje odpowiedniki w gwarze spiskiej (zob. tabelka 9). Uczniowie podali informację na temat posługiwania się wyrazami ogólnopolskimi bądź ich gwarowymi zamiennikami przez nich samych oraz ich rodziców i dziadków. Oto przykład z II części ankiety i prawdopodobne rozwiązania:

	JA	MAMA/TATA	BABCIA/DZIADEK
ZAPOMNIEĆ	+	Mama: <i>Zaboczyć</i>	<i>Zaboczyć</i>

lub

	JA	MAMA/TATA	BABCIA/DZIADEK
ZAPOMNIEĆ	<i>Zaboczyć</i>	<i>Zaboczyć</i>	<i>Zaboczyć</i>

Znajomość i używanie wyrazów gwarowych

Przez znajomość słownictwa gwarowego rozumie się tutaj poprawne podanie znaczenia wyrazów przez uczniów. Uzyskane odpowiedzi stanowią podstawę do poniższych zestawień. W celu określenia stopnia znajomości leksemów gwarowych zsumowano osobno poprawne i niepoprawne odpowiedzi oraz negacje znajomości każdego z wyrazów. Następnie uzyskane wyniki przeliczono na wartości procentowe.

Tabela 2. Wykaz wyrazów gwarowych wraz ze znaczeniami

Wyraz gwarowy	Znaczenie
BANUWAĆ	‘żałować’
DUĆ	1. ‘o wietrze: wiać’, 2 ‘pompować, np. koło od roweru’
FAŁATEK	‘kawalek’
FRYSTYKUWAĆ	‘jeść śniadanie’
GOWIYDŹ	‘głównie o małych zwierzętach domowych, ale także o młodych istotach’
HARTAZEL	‘łańcuch łączący z przodu dyszel z uprzężą konia’
HERETYCNY	‘mający duży rozmiar; olbrzymi’
KABOT	‘płaszcz’
KUDŁA	‘włos’
LAWÓR	‘miednica’
MIYNDLIĆ/MIÓNDLIĆ	‘zgniatać słomę lnianą w celu oddzielenia paździerzy od włókien lnianych’
MOSKOL	‘placek pieczony na płycie pieca kuchennego’
NACAS	‘wcześnie’
NIEPIŁOK	‘ktoś obcy, nieznan, spoza wsi’
NOLEPA	‘część pieca kuchennego, na której nie ma płyty’
OBLECYNIE	1. ‘ubranie’, 2. ‘poszwy na pościel’
ODZIYWACKA	‘rodzaj dużej chusty noszonej na ramionach przez kobiety w czasie zimy’
OSFLORZYĆ/ROZFLO-RZYĆ	‘pozbyć się czegoś, lekkomyślnie wydać pieniądze’
PODNOZAJE	‘rodzaj nożnych pedałów w warsztacie tkackim’
POKLA/POKIELA/POKIEL	1. ‘dopóki, zanim’, 2. ‘dotąd, do tego miejsca’
PRUCKI	‘wspólne darcie pierzy wykonywane przez kobiety’
PUKIEL	1. ‘garb’, 2. ‘nierówność, wybrzuszenie’
RAJBACKA	‘tara do prania bielizny’
REZANKA/RZEZANKA	‘domowy makaron’
SKIJE	‘narty’
SKRÓNY	‘przez (kogoś lub coś), z powodu’
ŚWIDRUWATY	‘zezowaty’
UPRAZÓNY	‘usmażony’
ZGRUBA	‘zmarszczka, fałda’
ZOUŚNICKA	‘kolczyk’

Stopień właściwego rozumienia i poprawnego określania znaczenia leksemów gwarowych przez uczniów wahał się od 1% do 80% (zob. tabela 4). Wyraz *heretycny* został zaklasyfikowany jako nieznan. Średni wynik znajomości leksemów gwarowych obliczony wśród całej populacji badanych uczniów wyniósł 35%. Pozostałe 65% stanowiły odpowiedzi niepoprawne, wpisy „nie wiem”, „nie znam”, „znam” (ale bez podania znaczenia) oraz brak jakiegokolwiek odpowiedzi.

Najwięcej poprawnych odpowiedzi uczniowie udzielili przy wyrazach: *kabot* i *oblecynie* – 148 (80%) oraz *rajbacka* – 144 (77%). A oto przykład, jak szczegółowo układały się odpowiedzi w wyrazie *kabot*. Forma ta występuje zasadniczo w znaczeniu ‘płaszcz’, ale niekiedy bywa używany na inne wierzchnie okrycia, np. kurtkę. W odpowiedziach uczniów pojawiły się wpisy: kurtka, płaszcz, nakrycie, ubranie (na wierzch, na zimę), żakiet, kozuch. Wzięto pod uwagę wszystkie odpowiedzi tego typu jako poprawne, co dało 148 wpisów (80%). Pozostałe 20% stanowiły: 2 błędne odpowiedzi, 16 wpisów „nie znam”, 1 wpis „znam” i brak odpowiedzi – 19 wpisów (zob. tabela 4).

Tabela 3. Układ odpowiedzi w przeliczeniu na procenty dla wyrazu *kabot*

		Płeć				Ogółem	
		Dziewczynka		Chłopiec		N	%
		N ⁶	% ⁷	N	%		
KABOT	brak odpowiedzi	12	11% ⁸	7	9%	19	10%
	nie znam	7	6%	9	12%	16	9%
	wieś	1	1%			1	1%
	włos	1	1%			1	1%
	znam	1	1%			1	1%
	kurtka, płaszcz, ubranie, nakrycie...	90	80%	58	78%	148	80%
Ogółem		112	100%	74	100%	186	100%

Ponad połowa uczniów zadeklarowała znajomość następujących leksemów: *uprazony* – 132 odpowiedzi (71%), *nacas* – 125 odpowiedzi (67%), *duć* – 110 odpowiedzi (61%), *kudła* – 107 odpowiedzi (58%), *zouśnicka* – 106 odpowiedzi (57%), *pokla/pokiela/pokiel* – 101 odpowiedzi (49%), *moskol* – 100 odpowiedzi (54%). Najniższą znajomość uczniowie wykazali przy wyrazach: *nolepa* – 1 odpowiedź (1%), *podnozaje* – 7 odpowiedzi (4%), *osflorzyć/rozflorzyć* – 9 odpowiedzi (6%), (zob. tabela 4).

Jak pokazały dalsze wyniki badania, ponad połowa badanych wyrazów gwarowych nie jest używana przez młodych mieszkańców Spisza. Stopień posługiwania się wyrazami gwarowymi wahał się w przedziale od 1% do 45%, co dało średnią wartość 15%. Oznacza to, że pozostałe 20% wyrazów jest zbiorem słownictwa biernego w przypadku najmłodszej generacji. Słownictwo to jest wciąż rozumiane przez uczniów, ale w codziennej komunikacji nie jest już wykorzystywane. Młodzi

⁶ N – to liczba udzielonych odpowiedzi.

⁷ % – to odpowiedzi w przeliczeniu na procenty.

⁸ Efekt, który się tu obserwuje to tzw. błędy zaokrąglenia. Przeliczenia procentowe poszczególnych odpowiedzi to wyniki zaokrąglenia do pełnych wartości. A więc, np. 0,51% pojawia się jako 1%. W arkuszach Excel, w których były robione obliczenia, brano pod uwagę rzeczywiste wyniki, z dokładnością do wielu miejsc po przecinku. Dodanie tych liczb dało wynik 100%. Tutaj podano tylko wartości zaokrąglone (zaznaczone kursywą).

respondenci najczęściej posługują się w rozmowach następującymi wyrazami gwarowymi: *moskol* – 82 wpisy (45%), *nacas* – 81 wpisów (44%) i *uprazóny* – 77 wpisów (42%). Najrzadziej zaś używane są formy: *podnożaje*, *banuwać*, *heretycny*, *niepiłok* (zob. tabela 4).

Tabela 4. Stopień znajomości i używania wyrazów gwarowych przez uczniów

Wyraz gwarowy	Znajomość wyrazu		Używanie wyrazu	
	Liczba poprawnych odpowiedzi	Udział procentowy	Liczba wpisów	Udział procentowy
BANUWAĆ	22	12%	3	2%
DUĆ	110	61%	57	31%
FAŁATEK	72	39%	27	15%
FRYSTYKUWAĆ	76	41%	11	6%
GOWYDŹ	43	23%	10	5%
HARTAZEL	19	11%	15	8%
HERETYCNY	0	0%	4	2%
KABOT	148	80%	42	23%
KUDŁA	107	58%	73	40%
LAWÓR	23	12%	31	17%
MIYNDLIĆ	21	11%	10	6%
MOSKOL	100	54%	82	45%
NACAS	125	67%	81	44%
NIEPIŁOK	13	7%	4	2%
NOLEPA	1	1%	9	5%
OBLECYNIE	148	80%	36	20%
ODZIYWACKA	90	48%	23	13%
OSFLORZYĆ/ROZFLORZYĆ	9	6%	6	3%
PODNOZAJE	7	4%	1	1%
POKLA/POKIELA/POKIEL	101	49%	53	29%
PRUCKI	24	13%	11	6%
PUKIEL	66	42%	24	13%
RAJBACKA	144	77%	34	19%
REZANKA/RZEZANKA	77	41%	27	15%
SKIJE	36	19%	12	7%
SKRÓNY	34	18%	16	9%
ŚWIDRUWATY	52	28%	19	11%
UPRAZÓNY	132	71%	77	42%
ZGRUBA	16	9%	14	8%
ZOUŚNICKA	106	57%	20	11%

Stopień znajomości i używania wyrazów gwarowych a aspekt płci

Zauważono różnice w stopniu znajomości wyrazów gwarowych pomiędzy dziewczynkami a chłopcami (zob. tabela 5). Dziewczynki wykazały się większą znajomością leksemów gwarowych niż chłopcy. Wśród całej grupy dziewcząt średnia znajomość słownictwa gwarowego wyniosła 37%, a wśród chłopców 32%. Wyrazy *gowiydź, miyndlic, odziywacka, prucki, rajbacka, rezanka/rzezanka* lepiej utrwalone są w słowniku dziewcząt niż chłopców. Leksemy te dotyczą sfery życia płci żeńskiej. Opisują zakres obowiązków kobiecych: karmienie *gowiydzi, miyndlenie* lnu, *prucie pierzy*, pranie na *rajbace*, robienie *rezanki/rzezanki* oraz elementy stroju kobiecego: *odziywacka, zouśnicka*. Chłopcy wykazali się większą znajomością przy leksemach *hartazel, lawór, podnozaje, skije*. Wyrazy *hartazel* i *skije* mają związek z męskimi zajęciami: jeżdżenie furmanką, zakładanie uprzęży koniowi (*hartazel*) oraz jeżdżenie na nartach (*skije*). Wyraz *podnozaje* to element warsztatu tkackiego i teoretycznie powinien być lepiej znany przez kobiety, bo wyrób płótna to kobiece zajęcie. Można tu postawić tezę, że kobiety w większym stopniu zajmują się samą pracą nad wyrobem płótna niż budową warsztatu. Znajomość budowy urządzeń, maszyn oraz terminów technicznych to męska domena. Poza tym *podnozaje* jako nożne pedały znane są także jako element z innych urządzeń.

W posługiwaniu się słownictwem gwarowym zauważono sytuację odwrotną niż przy znajomości wyrazów. Chłopcy częściej posługują się wyrazami gwarowymi niż dziewczęta (zob. tabela 5). Według obliczeń chłopcy używają form gwarowych na poziomie 16%, a dziewczęta – 14%. Różnica nie jest wielka, ale warto przyrzeć się tym dysproporcjom ze względu na stan słownictwa biernego w tych dwóch grupach demograficznych. Jak napisano powyżej chłopcy wykazali się mniejszą znajomością leksyki gwarowej (32% ogółu badanych chłopców) niż dziewczęta (37%). W przypadku chłopców połowa zasobu leksyki gwarowej (16%) jest zatem słownictwem biernym. W przypadku dziewcząt prawie dwie trzecie znanych wariantów gwarowych (23%) należy do słownictwa biernego. Oznacza to, że dziewczęta, pomimo lepszej znajomości leksyki gwarowej niż chłopcy, częściej wykorzystują warianty standardowe w swoich wypowiedziach.

Stopień znajomości i używania leksyki gwarowej w poszczególnych wsiach

Przedstawiciele 14 miejscowości w różnym stopniu znają i używają badane słownictwo gwarowe. Znajomość form gwarowych w poszczególnych wsiach wahała się od 26% do 52%, co dało średnią wartość 35% wśród wszystkich badanych miejscowości. Najniższa znajomość wystąpiła w miejscowościach: Frydman – 26%, Niedzica – 28%, Łapsze Niżne – 29%. Najwyższą znajomością słownictwa gwarowego wykazali się uczniowie z miejscowości: Krempachy – 52%, Rzepiska – 48% i Falsztyn – 47% (zob. tabela 6).

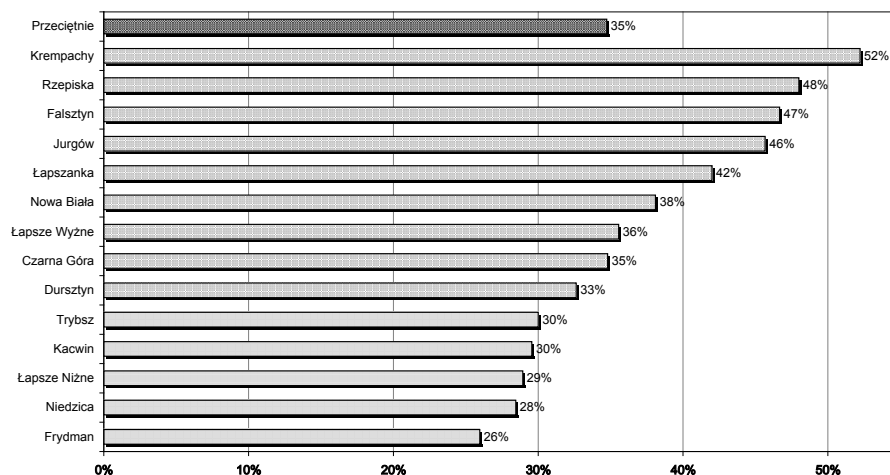
Tabela 5. Stopień znajomości i używania leksemów gwarowych u dziewcząt i chłopców w procentach

Wyraz gwarowy	Znajomość wyrazu		Używanie wyrazu	
	Dziewczynki	Chłopcy	Dziewczynki	Chłopcy
BANUWAĆ	13%	9%	1%	3%
DUĆ	62%	61%	26%	38%
FAŁATEK	40%	38%	13%	17%
FRYSTYKUWAĆ	44%	38%	5%	8%
GOWIYDŹ	29%	12%	5%	6%
HARTAZEL	9%	15%	4%	16%
HERETYCNY	0%	0%	2%	3%
KABOT	81%	78%	20%	27%
KUDŁA	53%	65%	40%	39%
LAWÓR	9%	18%	17%	17%
MIYNDLIĆ	13%	9%	5%	7%
MOSKOL	55%	51%	44%	47%
NACAS	75%	55%	46%	40%
NIEPIŁOK	10%	3%	2%	3%
NOLEPA	0%	1%	6%	4%
OBLECYNIE	81%	77%	21%	18%
ODZIYWACKA	57%	35%	16%	7%
OSFLORZYĆ/ROZFLORZYĆ	10%	1%	4%	3%
PODNOZAJE	3%	5%	0%	2%
POKLA/POKIELA/POKIEL	54%	41%	28%	31%
PRUCKI	16%	9%	6%	6%
PUKIEL	46%	36%	9%	20%
RAJBACKA	85%	66%	15%	24%
REZANKA/RZEZANKA	46%	34%	15%	14%
SKIJE	17%	23%	4%	11%
SKRÓNY	21%	15%	9%	9%
ŚWIDRUWATY	33%	20%	6%	17%
UPRAZÓNY	72%	69%	44%	39%
ZGRUBA	10%	8%	8%	8%
ZOUŚNICKA	69%	39%	13%	9%

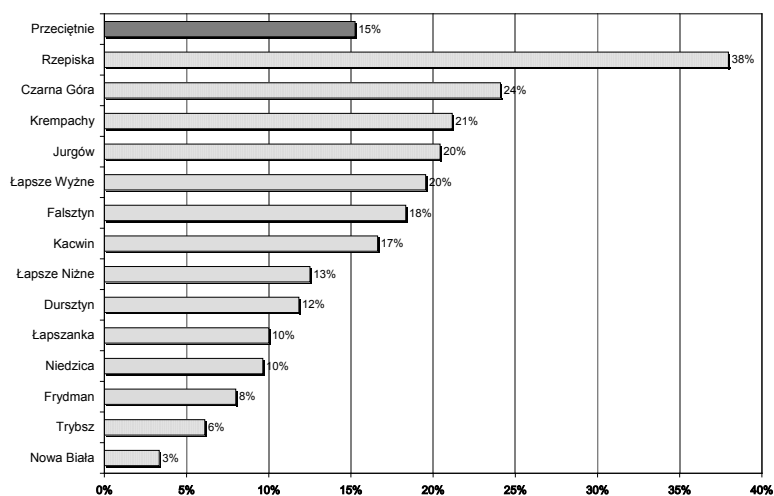
Poziom posługiwania się wariantami gwarowymi jest także zróżnicowany. Według obliczeń najczęściej wyrazów gwarowych używają młodzi mieszkańcy ze wsi Rzepiska (38%), Czarna Góra (24%) i Krempachy (21%). Uczniowie wsi Nowa Biała, Trybsz i Frydman ocenili, że w ich wypowiedziach niewiele jest form gwarowych (3%–8%), (zob. tabela 7). Stopień używania słownictwa gwarowego w poszczególnych miejscowościach nie jest proporcjonalny do stopnia znajomości wyrazów. W każdej z miejscowości występują większe lub mniejsze dysproporcje pomiędzy tymi dwiema wartościami, przy czym stopień używania przybiera zawsze niższe wartości

od stopnia znajomości. Jak pokazano wcześniej, najlepszą znajomością słownictwa wykazali się uczniowie miejscowości Krempachy (52%). Jednak używanie wyrazów gwarowych zadeklarowało już tylko 21% uczniów z tej wsi. Widać zatem, że ponad połowa znanego słownictwa nie jest wykorzystywana w mowie młodych mieszkańców tej wsi (31%). Jak już wspomniano powyżej, słownictwem gwarowym najczęściej posługują się uczniowie ze wsi Rzepiska (38%). Należy podkreślić, że w tej miejscowości jest najmniejsza różnica w wynikach pomiędzy znajomością a używaniem form gwarowych i wynosi 10% (por. tabelki 6, 7, wykresy 1, 2).

Wykres 1. Znajomość słów gwarowych

Wykres 2. Używanie słów gwarowych

Tabela 6. Stopień znajomości poszczególnych wyrazów gwarowych według miejscowości

	Czarna Góra	Dursztyn	Falsztyn	Frydman	Jugów	Kacwin	Krem-pachy	Łap-szanka	Łapsze Niżne	Łapsze Wyżne	Nowa Biała	Niedzica	Rzepiska	Trybsz	Ogółem
BANUWAĆ	0%	29%	50%	16%	0%	7%	40%	0%	16%	0%	29%	0%	0%	0%	12%
DUĆ	88%	43%	75%	63%	80%	40%	93%	80%	52%	92%	43%	21%	100%	67%	61%
FALATEK	38%	43%	0%	0%	80%	53%	40%	60%	32%	58%	29%	54%	40%	0%	39%
FRYSTYKUWAĆ	6%	43%	75%	42%	40%	53%	93%	60%	36%	25%	43%	43%	10%	33%	41%
GOWYDŹ	6%	43%	25%	0%	100%	20%	40%	20%	0%	17%	57%	11%	30%	33%	23%
HARTAZEL	13%	14%	25%	0%	20%	0%	40%	0%	4%	17%	14%	4%	30%	0%	11%
HERETYCNY	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
KABOT	100%	50%	75%	53%	100%	93%	93%	100%	84%	92%	86%	64%	100%	67%	80%
KUŁĄ	63%	50%	100%	84%	80%	40%	53%	60%	64%	25%	14%	43%	100%	50%	58%
LAWÓR	0%	21%	0%	21%	20%	7%	13%	0%	12%	25%	14%	11%	10%	0%	12%
MIYNDLIĆ/MIÓNDLIĆ	0%	7%	25%	5%	0%	20%	7%	20%	24%	17%	14%	11%	0%	17%	11%
MOSKOL	75%	29%	50%	53%	100%	20%	33%	60%	68%	67%	43%	36%	100%	50%	54%
NACAS	75%	43%	50%	53%	60%	47%	93%	100%	64%	83%	86%	64%	100%	50%	67%
NIEPILOK	13%	29%	0%	0%	0%	7%	13%	40%	0%	0%	29%	0%	0%	0%	7%
NOLEPA	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	10%	0%	1%
OBLECYNIE	94%	50%	100%	79%	90%	73%	87%	100%	64%	92%	71%	75%	100%	100%	80%
ODZIYWACKA	44%	50%	100%	53%	60%	20%	73%	60%	36%	50%	43%	36%	60%	83%	48%
OSFLORZIC	13%	7%	25%	0%	10%	0%	20%	0%	0%	0%	14%	0%	30%	0%	6%
PODNOZAJE	0%	7%	0%	0%	0%	0%	27%	0%	0%	8%	0%	0%	0%	17%	4%
POKLA, POKIELA, POKIEL	69%	36%	75%	21%	90%	53%	47%	60%	32%	42%	57%	39%	100%	50%	49%
PRUCKI	13%	21%	0%	0%	40%	0%	47%	20%	0%	0%	29%	14%	20%	0%	13%
PUKIEL	19%	43%	75%	21%	50%	33%	80%	80%	48%	50%	43%	39%	50%	0%	42%
RAJBACKA	88%	50%	100%	68%	80%	73%	67%	100%	68%	83%	86%	82%	100%	100%	77%
REZANKA, RZEZANKA	0%	50%	100%	47%	20%	53%	93%	40%	24%	33%	57%	57%	0%	17%	41%
SKUJE	75%	21%	0%	0%	70%	0%	27%	0%	0%	0%	0%	0%	100%	0%	19%
SKRÓNY	19%	36%	50%	0%	10%	0%	47%	20%	16%	33%	29%	4%	40%	0%	18%
SWIDRUWATY	38%	43%	50%	5%	10%	27%	73%	20%	8%	8%	57%	18%	70%	17%	28%
UPRĄŻONY	75%	50%	100%	58%	80%	73%	73%	80%	60%	75%	71%	75%	90%	83%	71%
ZGRUBA	0%	29%	0%	0%	10%	0%	60%	20%	0%	0%	14%	0%	0%	17%	9%
ZOUSNICKA	25%	43%	75%	37%	70%	73%	93%	60%	56%	75%	71%	54%	50%	50%	57%
ŁĄCZNIE	35%	33%	47%	26%	46%	30%	52%	42%	29%	36%	38%	28%	48%	30%	35%

Tabela 7. Stopień używania poszczególnych wyrazów gwarowych według miejscowości

	Czarna Góra	Dursztyn	Falsztyn	Frydman	Jurgów	Kacwin	Krenpachy	Łap-szanka	Łapsze Niżne	Łapsze Wyżne	Nowa Biąka	Niedzica	Rzepiska	Trybsz	Ogółem
BANUWAĆ	6%	0%	0%	0%	0%	7%	0%	0%	0%	8%	0%	0%	0%	0%	2%
DUĆ	75%	8%	25%	11%	70%	27%	57%	0%	20%	42%	0%	4%	100%	17%	31%
FALATEK	25%	0%	25%	0%	40%	36%	0%	20%	4%	42%	0%	11%	30%	0%	15%
FRYSTYKUWAĆ	0%	0%	25%	11%	40%	14%	7%	0%	4%	0%	0%	0%	0%	0%	6%
GOWYDŹ	13%	0%	0%	5%	50%	7%	0%	20%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	5%
HARTAZEL	13%	0%	25%	5%	25%	7%	36%	0%	0%	0%	0%	0%	30%	0%	8%
HERETYCNY	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	8%	0%	0%	0%	25%	0%	2%
KABOT	50%	14%	25%	5%	30%	27%	14%	40%	20%	17%	0%	21%	40%	33%	23%
KUDŁA	44%	43%	100%	42%	30%	27%	69%	20%	42%	75%	14%	11%	60%	33%	40%
LAWÓR	13%	7%	25%	11%	0%	27%	36%	0%	8%	42%	0%	25%	20%	0%	17%
MIYNDLIĆ/MIÓNDLIĆ	6%	15%	0%	0%	22%	7%	0%	0%	4%	8%	0%	0%	25%	0%	6%
MOSKOL	75%	29%	25%	16%	70%	20%	46%	40%	56%	58%	29%	41%	90%	17%	45%
NACAS	67%	36%	25%	26%	33%	33%	80%	60%	44%	75%	14%	29%	80%	0%	44%
NIEPILOK	6%	0%	0%	0%	0%	7%	0%	0%	0%	8%	0%	0%	13%	0%	2%
NOLEPA	13%	0%	0%	6%	0%	7%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	56%	0%	5%
OBLECYNIE	38%	14%	25%	0%	20%	29%	29%	20%	12%	17%	0%	18%	60%	0%	20%
ODZIYWACKA	25%	7%	25%	5%	13%	7%	8%	20%	8%	25%	0%	15%	20%	17%	13%
OSFLORZIC	13%	0%	0%	5%	13%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	22%	0%	3%
PODNOZAJE	6%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
POKLA, POKIELA, POKIEL	44%	21%	50%	5%	60%	33%	62%	40%	20%	42%	0%	11%	60%	0%	29%
PRUCKI	6%	15%	0%	5%	0%	0%	25%	0%	0%	0%	29%	4%	11%	0%	6%
PUKIEL	19%	14%	25%	6%	10%	20%	0%	0%	21%	18%	0%	11%	22%	17%	13%
RAJBACKA	31%	29%	25%	16%	20%	20%	33%	0%	16%	8%	0%	25%	20%	0%	19%
REZANKA, RZEZANKA	6%	21%	25%	5%	11%	27%	14%	0%	20%	18%	0%	18%	13%	17%	15%
SKUJE	31%	0%	0%	6%	20%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	40%	0%	7%
SKRÓNY	19%	15%	0%	0%	0%	0%	18%	0%	8%	17%	0%	0%	63%	0%	9%
SWIDRUWATY	13%	14%	0%	11%	11%	7%	7%	0%	4%	0%	0%	4%	78%	17%	11%
UPRĄŻONY	50%	36%	75%	28%	20%	60%	62%	20%	36%	67%	14%	29%	100%	17%	42%
ZGRUBA	13%	15%	0%	0%	25%	13%	25%	0%	8%	0%	0%	0%	13%	0%	8%
ZOUSNICKA	6%	0%	0%	11%	0%	33%	7%	0%	12%	0%	0%	15%	50%	0%	11%
ŁACZNIE	24%	12%	18%	8%	20%	17%	21%	10%	13%	20%	3%	10%	38%	6%	15%

Stopień posługiwania się leksyką ogólną i gwarową przez pokolenia mieszkańców

Wyniki ankiety pokazują różnice w używaniu wyrazów ogólnych i gwarowych pomiędzy pokoleniem uczniów, rodziców i dziadków. Jak ocenili młodzi respondenci, większość z nich posługuje się wyrazami znanymi z polszczyzny ogólnej. Łączna liczba odpowiedzi potwierdzających używanie ogólnopolskich leksemów wyniosła 3196 wpisów, co dało średnią wartość obliczoną wśród całej populacji badanych uczniów 72%. Na pozostałe wpisy oraz przeliczenia procentowe w obrębie każdego wyrazu złożyły się właściwe warianty gwarowe oraz odpowiedzi negatywne („nie znam” lub brak jakiegokolwiek informacji) i niepoprawne (tabelka 8). Według uczniów, rodzice i dziadkowie rzadziej posługują się formami ogólnopolskimi niż oni sami. W odpowiednich rubrykach znalazło się stosunkowo mniej wpisów niż w rubryce dotyczącej samych uczniów. Łączna suma odpowiedzi potwierdzających używanie leksemów z języka ogólnego przez rodziców wyniosła 2686 wpisów, co dało w przeliczeniu na procenty średnią wartość 60%. Respondenci uznali, że ich dziadkowie zdecydowanie rzadziej posługują się polszczyzną ogólną niż ich rodzice. Łączna liczba wpisów wyniosła 1692, co dało średnią używania wyrazów ogólnopolskich na poziomie 38% (tabelka 8).

Tabela 8. Stopień używania form ogólnopolskich przez pokolenie uczniów, rodziców i dziadków

Wyraz z języka ogólnego	Uczniowie		Rodzice		Dziadkowie	
	Liczba wpisów potwierdzających użycie wyrazu	Udział procentowy	Liczba wpisów potwierdzających użycie wyrazu	Udział procentowy	Liczba wpisów potwierdzających użycie wyrazu	Udział procentowy
BRAKOWAĆ	111	60%	86	46%	57	31%
DZIWIĆ SIĘ	142	76%	126	68%	88	48%
HAŁAS	117	63%	90	48%	53	29%
GUZIK	157	84%	142	76%	84	45%
KASZEL	119	64%	92	49%	50	27%
KOKARDA	152	82%	134	72%	94	51%
LUBIĆ COŚ LUB KOGOŚ	153	82%	138	74%	97	52%
OBCAS W BUCIE	149	80%	131	70%	91	49%
PARASOL/PARASOLKA	154	83%	141	76%	101	55%
PESTKA W JABŁKU	161	87%	148	80%	133	72%
POBRUDZIĆ COŚ, NP. SPODNIE	94	51%	66	36%	19	10%

>>>

PODŁOGA W DOMU	118	63%	86	47%	43	23%
PRASOWAĆ	140	75%	115	62%	58	31%
PRZYPOMINAĆ SOBIE COŚ	128	69%	106	57%	69	37%
PUKAĆ DO DRZWI	139	75%	116	63%	69	37%
RĘCZNIK	118	63%	95	51%	52	28%
ROZMAWIAĆ, MÓWIĆ	73	39%	45	24%	19	10%
SŁABY, CHORY CZŁOWIEK	138	74%	119	64%	83	45%
SPÓDNICA	145	78%	126	68%	74	40%
ŚLIZGAĆ SIĘ PO LODZIE	154	83%	144	77%	120	65%
UBIERAĆ SIĘ	126	69%	102	57%	39	23%
WSTYDZIĆ SIĘ	135	73%	107	58%	58	31%
ZACHĘCAĆ KOGOŚ DO JEDZENIA, CZĘSTOWAĆ	134	73%	112	63%	68	40%
ŻAŁOWAĆ CZEGOŚ	139	75%	119	64%	73	39%

Poziom używania poszczególnych wariantów gwarowych przez dzieci waha się pomiędzy 2% a 56%, co daje średnią wartość 14% (zob. tabela 9).

Tabela 9. Stopień używania odpowiednich wariantów gwarowych przez uczniów

Wyraz z języka ogólnego	Gwarowy wariant	Używanie wariantu gwarowego – dzieci
BRAKOWAĆ	---	0%
DZIWIĆ SIĘ	<i>dziwuwać się / cuduwać się</i>	13%
HAŁAS	<i>durk / huk</i>	28%
GUZIK	<i>gómbicek / bulka / bobulka</i>	7%
KASZEL	<i>krzypota / krzypanie / dreć / duchota</i>	28%
KOKARDA	<i>maśla</i>	2%
LUBIĆ KOGOŚ	<i>mieć kogoś rad (rada) / lubuwać</i>	3%
OBCAS W BUCIE	<i>nopiyntek / kłopeć</i>	5%
PARASOL, PARASOLKA	<i>paryzoł</i>	10%
PESTKA W JABŁKU	<i>jóndro</i>	2%
POBRUDZIĆ COŚ, NP. SPODNIE	<i>zmarasić</i>	40%
PODŁOGA W DOMU	<i>forzty / ziy</i>	28%
PRASOWAĆ	<i>bigłuwać</i>	10%
PRZYPOMINAĆ SOBIE COŚ	<i>przybocuwać se</i>	19%
PUKAĆ DO DRZWI	<i>kłopać / burzyć / durkać do dźwiry (na dźwiry)</i>	18%
RĘCZNIK	<i>uciyrok</i>	2%

>>>>

Wyraz z języka ogólnego	Gwarowy wariant	Używanie wariantu gwarowego – dzieci
ROZMAWIAĆ, MÓWIĆ	<i>godać / gwarzyć</i>	56%
SŁABY, CHORY CZŁOWIEK	<i>ladacy / plóny / zdechlok / dziod</i>	8%
SPÓDNICA	<i>farbanka / burka / byndlacka</i>	9%
ŚLIZGAĆ SIĘ PO LODZIE	<i>kiełzać / korculować / wozić się</i>	3%
UBIERAĆ SIĘ	<i>odzywać się / oblykać się</i>	21%
WSTYDZIĆ SIĘ	<i>hańbić się</i>	19%
ZACHĘCAĆ KOGOŚ DO JEDZENIA, CZĘSTOWAĆ	<i>nukać / bier, fces, wejze</i>	4%
ŻAŁOWAĆ CZEGOŚ	<i>banuwać</i>	2%

Najwięcej potwierdzeń użycia gwarowych wariantów zdobył wyraz *rozmawiać*. Uczniowie wpisali 4 poprawne formy gwarowe: *godać*, *gwarzyć*, *radzić*, *rozprawiać*, przy czym dwie ostatnie uznali za warianty występujące tylko w mowie ich dziadków. Mamy zatem 102 wpisy dotyczące formy *godać* i 1 wpis – formy *gwarzyć*, co oznacza, że w tym przypadku ponad połowa uczniów – 103 (57%) używa gwarowego zamiennika (tabelka 10).

Tabelka 10. Układ odpowiedzi w przeliczeniu na procenty dla wyrazu *rozmawiać*, *mówić*

ROZMAWIAĆ, MÓWIĆ		Płeć				Ogółem	
		Dziewczynka		Chłopiec		N	%
		N	%	N	%		
Uczniowie	brak odpowiedzi	2	2%	3	4%	5	3%
	+	41	37%	32	43%	73	39%
	<i>godać</i>	65	58%	37	50%	102	55%
	<i>gwarzyć</i>			1	1%	1	1%
	nie znam			1	1%	1	1%
	<i>rozmawiać</i>	4	4%			4	2%
Ogółem		112	100%	74	100%	186	100%
Rodzice	brak odpowiedzi	2	2%	5	7%	7	4%
	+	23	21%	22	30%	45	24%
	<i>gawyndzić</i>			2	3%	2	1%
	<i>godać</i>	80	71%	43	58%	123	66%
	<i>gwarzyć</i>			1	1%	1	1%
	nie znam			1	1%	1	1%
	<i>rozmawiać</i>	7	6%			7	4%
Ogółem		112	100%	74	100%	186	100%

>>>

Dziadkowie	brak odpowiedzi	12	11%	9	12%	21	11%
	+	8	7%	11	15%	19	10%
	gawyndzić			2	3%	2	1%
	godać	84	75%	50	68%	134	72%
	gwarzyć	1	1%	1	1%	2	2%
	obgadować			1	1%	1	1%
	radzić	2	2%			2	1%
	rozprawiać	1	1%			1	1%
rozmawiać	3	3%			3	2%	
Ogółem		112	100%	74	100%	186	100%

Najslabiej poziom używania wariantów gwarowych wypadł przy desygnatach: *kokarda*, *pestka w jabłku*, *ręcznik*, *żałować czegoś*. Przy wyrazie *brakować* respondenci uznali, że w ich wypowiedziach nie pojawia się żaden wariant gwarowy. Jedna osoba potwierdziła, że dziadkowie używają formy *chybiać* (zob. tabela 11).

Jak ocenili uczniowie, wyrazy gwarowe występują częściej w wypowiedziach ich rodziców. Nie jest to jednak duża różnica, bo wyniosła zaledwie 5% (19%). Ponad dwa razy częściej warianty gwarowe słyszane są w mowie dziadków (32%) (tabela 11). Uczniowie widzą różnicę w posługiwaniu się gwarą pomiędzy pokoleniami. W mowie swoich rodziców, a zwłaszcza dziadków dostrzegają wyrazy, których sami nie używają (por. tabelki 9, 11).

Tabela 11. Stopień używania odpowiednich wariantów gwarowych przez rodziców i dziadków

Wyraz z języka ogólnego	Gwarowy wariant	Używanie wariantu gwarowego – rodzice	Gwarowy wariant	Używanie wariantu gwarowego – dziadkowie
BRAKOWAĆ	---	0%	<i>chybiać</i>	1%
DZIWIĆ SIĘ	<i>dziwuwać się / cuduwać się</i>	16%	<i>dziwuwać się / cuduwać się</i>	30%
HAŁAS	<i>durk / huk / rajwas / burzyć</i>	36%	<i>durk / huk / rajwas / warmio</i>	47%
GUZIK	<i>gómbicek / bulka / bobulka</i>	12%	<i>gómbicek, gómbicka / bulka / bobulka</i>	35%
KASZEL	<i>krzypota / krzypanie / dreć / duchota / dusić</i>	32%	<i>krzypota / krzypanie / krzypać / dreć / dusić / duchota</i>	50%
KOKARDA	<i>maśla</i>	4%	<i>maśla / maślicka</i>	14%

>>>

Wyraz z języka ogólnego	Gwarowy wariant	Używanie wariantu gwarowego – rodzice	Gwarowy wariant	Używanie wariantu gwarowego – dziadkowie
LUBIĆ KOGOŚĆ	<i>mieć kogoś rad (rada) / lubuwać / miłuwać</i>	4%	<i>mieć kogoś rad (rada) / lubuwać / miłuwać</i>	18%
OBCAS W BUCIE	<i>nopiyntek / klopec</i>	8%	<i>nopiyntek / klopec</i>	16%
PARASOL/PARASOLKA	<i>paryzol / paryzolka</i>	11%	<i>paryzol / paryzolka</i>	27%
PESTKA W JABŁKU	<i>jóndro / ziorko</i>	3%	<i>dusa / jóndro / ziorko</i>	4%
POBRUDZIĆ COŚ, NP. SPODNIE	<i>dobabrać / zmarasić (się)</i>	52%	<i>dobabrać / ubabrać (się) / domarasić / pomarasić / zmarasić (się) / umurceć się</i>	73%
PODŁOGA W DOMU	<i>forzty / ziyym</i>	44%	<i>forzty / ziyym / ziyymia</i>	63%
PRASOWAĆ	<i>bigluwać / biglajsuwać</i>	18%	<i>bigluwać / biglajsuwać</i>	45%
PRZYPOMINAĆ SOBIE COŚ	<i>przybocuwać / przychodzić na myśel</i>	25%	<i>przybocuwać / zbocuwać se / obocuwać</i>	41%
PUKAĆ DO DRZWI	<i>kłopać / klupać / burzyć / durkać do dźwiryzy (na dźwiryrze)</i>	19%	<i>kłopać / klupać / burzyć / durkać do dźwiryzy (na dźwiryrze)</i>	38%
RĘCZNIK	<i>uciyrok</i>	4%	<i>uciyrok / uciyracka</i>	9%
ROZMAWIAĆ, MÓWIĆ	<i>godać / gwarzyć</i>	67%	<i>godać / gwarzyć / radzić / rozprawić</i>	78%
SŁABY, CHORY CZŁOWIEK	<i>ladacy / plóny / zdechlok / dziod</i>	10%	<i>ladacy / plóny / zdechlok / dziod</i>	13%
SPÓDNICA	<i>farbanka / burka / kanafoska / byndlacka / kartunka</i>	12%	<i>farbanka / burka / kanafoska / kidel, kidla / byndlacka / kartunka / tybetka</i>	26%
ŚLIZGAĆ SIĘ PO LODZIE	<i>kietzać / korculować / wozić się</i>	3%	<i>kietzać / korculować / wozić się</i>	5%
UBIERAĆ SIĘ	<i>odzywać się / oblykać się</i>	27%	<i>odzywać się / oblykać się</i>	58%
WSTYDZIĆ SIĘ	<i>hańbić się</i>	31%	<i>hańbić się</i>	52%
ZACHEĆAĆ KOGOŚ DO JEDZENIA, CZĘSTOWAĆ	<i>nukać / bier, fces, wejze</i>	6%	<i>nukać / bier, fces, wejze</i>	9%
ŻAŁOWAĆ CZEGOŚ	<i>banuwać</i>	3%	<i>banuwać</i>	6%

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie ankietowe prezentuje sytuację komunikacyjną środowiska wiejskiego w ocenie najmłodszych użytkowników języka – gimnazjalistów. Wyniki ankiety pozwoliły ustalić i przeanalizować następujące kwestie: 1) jaki procent gwarowego słownictwa dyferencyjnego rozumieją najmłodszy użytkownicy gwary, 2) w jakim stopniu posługują się w języku codziennym formami z polszczyzny ogólnej, a w jakim stopniu używają gwarowych odpowiedników, 3) jakimi wariantami posługują się ich rodzice i dziadkowie.

Wyniki ankiety, obrazujące stopień funkcjonowania polszczyzny ogólnej i gwarowej, potwierdzają zasadniczo istniejące obecnie tendencje w mowie mieszkańców wsi. Najstarsi mieszkańcy posługują się wyłącznie słownictwem gwarowym. Natomiast poziom czynnego słownictwa gwarowego zmniejsza się w młodszych generacjach. Uczniowie zadeklarowali, że posługują się zdecydowanie częściej słownictwem ogólnym (72%) niż gwarowym (14%). Poziom używania leksyki gwarowej (14%), otrzymany z drugiej części ankiety, różni się tylko o 1 punkt procentowy z wynikiem z pierwszej części ankiety (15%). Można stwierdzić na tej podstawie, że otrzymane wyniki są wiarygodne. Dobra znajomość realiów językowych badanego terenu pozwala przypuszczać, że wyniki w grupie rodziców i dziadków, dotyczące stopnia użycia słownictwa gwarowego są zanizone a poziom użycia form standardowych jest zawyżony. Jako usprawiedliwienie tej sytuacji należy podkreślić fakt, że wyniki tu otrzymane są tylko opinią młodych mieszkańców na temat słownictwa, które słyszą w codziennej komunikacji od ich rodziców i dziadków. Niezależnie od wyników statystycznych, z całą pewnością trzeba podkreślić, że młodzi respondenci mają świadomość różnicy w leksyce gwarowej, jaka dzieli ich mowę od mowy rodziców i dziadków. Świadczą o tym podawane różne warianty gwarowe, których używają uczniowie oraz ich rodzice i dziadkowie (por. tabelki 9, 11).

Jak pokazują dane, czynnik płci ma wpływ na stopień znajomości i używania słownictwa ogólnego i gwarowego. Dziewczynki wykazały się lepszą znajomością słownictwa gwarowego niż chłopcy, jednak to chłopcy częściej używają wariantów gwarowych. Z obserwacji podczas wywiadów z mieszkańcami wynika, że dziewczynki posiadają większą świadomość językową niż chłopcy. Dobrze znają leksykę gwarową, ale są też z reguły lepiej obeznane z polszczyzną ogólną niż chłopcy. Istotny wpływ na wybór kodu gwarowego bądź standardowego ma tu czynnik psychologiczny. Dobra znajomość macierzystego i ogólnego kodu oraz możliwość wyboru połączona jest z wartościowaniem obydwu kodów. Różnice w języku płci wynikają z pełnionych ról i funkcji w życiu przez kobiety i mężczyzn. Kobiety związane ze sferą życia domowego lepiej obeznane są ze słownictwem wynikającym z codziennej obsługi domu i domowników. Mężczyźni związani ze sferą pracy zawodowej lepiej znają słownictwo z zakresu technicznego.

Dane pokazują dość duże zróżnicowanie w stopniu znajomości i użycia słownictwa gwarowego w poszczególnych wsiach spiskich. Jest wiele czynników wpływających na taki stan. Jednym z nich jest na pewno stopień izolacji danej wsi od miasta. Bliższe położenie względem miasta lub innych wsi, dobre połączenia komunikacyjne sprawiają, że mieszkańcy niektórych wsi od dawna mają lepsze możliwości

dojeżdżania do pracy, a przez to mają większy kontakt z kulturą i językiem miejskim. Przykładem takim może być miejscowość Frydman. Jak pokazują wyniki ankiety, w tej wsi występuje najmniejszy poziom znajomości leksyki gwarowej oraz bardzo niski stopień jej używania. Przeciwnym przykładem może być wieś Rzepiska, położona z dala od innych miejscowości, niemająca żadnych połączeń komunikacyjnych z powodu braku drogi dojazdowej do lat dziewięćdziesiątych 20 wieku (por. Siemińska 1962, 1970). Jak pokazują wyniki ankiety, w miejscowości tej znajomość gwary jest jedna z najwyższych po miejscowości Krempachy, a stopień posługiwania się leksyką gwarową jest najwyższy spośród wszystkich wsi (por. tabelki 6, 7, wykresy 1, 2).

Literatura

- Basara 1972 = Anna Basara, Zmiany leksykalne na tle zmiany środowiska, *Z polskich studiów slawistycznych* 4 (1972): *Językoznawstwo*, 129–135.
- Białokórska 1987 = Mirosława Białokórska, *Integracja językowa mieszkańców pięciu wsi gminy Gołczewo w województwie szczecińskim na przykładzie słownictwa*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- Cygan 1983 = Stanisław Cygan, 1993, Różnice w mowie pokoleń na Kielecczyźnie, [w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasia: Różnice w mowie pokoleń*, Łomża-Warszawa: Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów, 1983, 93–104.
- Gołąb 1954 = Zbigniew Gołąb, O różnicowaniu wewnętrznym gwary podhalańskiej, *Język Polski* 34 (1954), 85–111.
- Grochola-Szczepanek 2008a = Helena Grochola-Szczepanek, Leksyka gwarowa spiskich gimnazjalistów, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 43 (2008), 7–34.
- Grochola-Szczepanek 2008b = Helena Grochola-Szczepanek, Stopień używania wyrazów ogólnopolskich i ich gwarowych odpowiedników w ocenie młodych mieszkańców Spisza, *Język Polski* 83 (2008), 215–230.
- Kaś 1994 = Józef Kaś, *Interferencja leksykalna słownictwa gwarowego i ogólnopolskiego (na przykładzie gwar orawskich)*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1994 (Rozprawy habilitacyjne 285).
- Kucała 1960 = Marian Kucała, O słownictwie ludzi wyzbywających się gwary, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 19, 141–156.
- Kurek 1995 = Halina Kurek, *Przemiany językowe wsi regionu krośnieńskiego: Studium socjolingwistyczne*, Kraków: Universitas, 1995.
- Pelcowa 2001 = Halina Pelcowa, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001.
- Pelcowa 2006 = Halina Pelcowa, *Pokoleniowość i sytuacyjność – dwa istotne czynniki różnicowania się języka mieszkańców współczesnej wsi*, [w:] *Gwary dziś 3: Wewnętrzne różnicowanie języka wsi*, red. Jerzy Sierociuk, Poznań: PTPN, 2006 (Poznanskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk – Wydział filologiczno-filozoficzny 45), 139–153.

- Siemieńska 1962 = Renata Siemieńska, *Z badań nad zagadnieniem trwania i przeobrażenia więzi społecznej we wsi spiskiej*, praca magisterska wykonana w Katedrze Etnografii Ogólnej i Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kier. Kazimierza Dobrowolskiego, Kraków.
- Siemieńska 1970 = Renata Siemieńska, *Tradycja społeczność wiejska w przeddzień przeobrażeń*, [w:] *Roczniki socjologii wsi* 9, 127–133.
- Sierociuk 2006 = *Gwary dziś 3: Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, red. Jerzy Sierociuk, Poznań: PTPN, 2006 (Poznanskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk – Wydział filologiczno-filozoficzny 45).
- Zagórski 1991 = Zenon Zagórski, *O mowie mieszkańców kilkunastu wsi wokół Koina*, Wrocław, 1991.

Vaško besedje ter demografski in družbeni dejavniki: poljsko narečje pokrajine Spisz

Povzetek

V prispevku so predstavljeni izsledki ankete, opravljene med dijaki srednjih šol v poljski pokrajini Spisz. Glavni cilj raziskave je bil preveriti stopnjo rabe standardnih in narečnih oblik v vaškem govoru ter vpliv demografskih in družbenih dejavnikov na to besedišče.

Jezik v vaškem okolju je družbeno določen. Starost prebivalcev je pomemben dejavnik in vpliva na rabo splošne poljščine (govorjenega standarda) ali narečja. Najstarejša generacija govori samo v narečju. Stopnja rabe narečnih besed je nižja pri mlajših generacijah. Dijaki so navedli, da v 72 % uporabljajo oblike iz splošne poljščine, v 14 % pa njihove narečne ustreznice. Dekleta izkazujejo boljše poznavanje narečnega besedja kot fantje, vendar fantje narečno besedje pogosteje uporabljajo. Po mnenju dijakov se narečni izrazi pogosteje pojavljajo v govoru njihovih staršev in starih staršev. Zbrani podatki kažejo precejšnje razlike v stopnji poznavanja narečnega besedja med posameznimi vasmi spiškega območja. Izsledki se v glavnem ujemajo s težnjami, ki so bile opažene pri proučevanju sprememb v besedišču vaškega prebivalstva.

Rural Vocabulary and Demographic and Social Factors: The Polish Spisz Dialect

Summary

This article presents the findings of a questionnaire administered to secondary-school students in Poland's Spisz region. The main research goal was to verify the level of standard and dialect forms in rural speech and the influence of demographic and social parameters on rural vocabulary.

Rural language is socially conditioned. The age of rural people is an important factor, and influences the use of general language or dialect. The oldest generation used dialect exclusively. The level of dialect vocabulary is lower in younger generations. The students indicated that they use general language forms at a 72% level, and 14% for dialect equivalents. Girls showed better knowledge of dialectic vocabulary than boys, but boys use dialect vocabulary more often. The students indicated that dialectic expressions appear more frequently in the utterances of their parents and grandparents. The data gathered show considerable diversity in the degree of knowledge and use of dialectic vocabulary in individual villages in the Spisz region. The results are basically consistent with tendencies that have been observed in the way the lexical layer functions among rural people.